

"Engem a könyvek mindig is vezettek és kísérték"

Beszélgetés könyvről, olvasásról Bölcskei Gusztáv református püspökkel

Dr. Bölcskei Gusztáv református püspökkel, a Tiszántúli Református Egyházkerület vezetőjével kedvenc olvasmányairól, könyveiről beszélgettem a Tiszántúli Református Egyházkerület Püspöki Hivatalának lenyűgözően szép fogadótermében.

Első kérdésemre, hogy **mit is jelent számára a könyv**, a következőt válaszolta: „A könyv nekem az otthonot jelenti. Szerencsésnek mondhatom magam, mert odahaza édesapámnak rengeteg könyve volt. Izgalmas világot jelentettek a könyvek, amelyek valóban körülvettek. Kis túlzással azt mondhatom, hogy abban a kis faluban, Szamoskéren, ahol én felnőttem; ott lehet, hogy nem volt több könyvünk, mint a községi könyvtárban, de hogy jobb könyveink voltak, az biztos.”

A püspök úr nagy örömmel beszélt kedvenc gyerekkori olvasmányairól, a János vitézről és a Toldiról, de említette még Benedek Elek meséit is. Elmondta, hogy serdülőkorában naplót is vezetett, és ebben benne volt, hogy mikor milyen könyveket olvasott éppen. Majd beszélt szemináriumi éveiről, s arról is, hogy amikor ő lett a „kulcsos”, a szemináriumi könyvtár nyolcezeres állományának leporolása mekkora örömet jelentett számára. Idézte egyik kedves professzorát, aki így fogalmazott: „A könyvekkel való fizikai érintkezés is szellemi élvezet!”

Amikor **az első olvasmányélményeiről kérdeztem**, felsorolta gyerekkorának legdivatosabb olvasmányait, a Timur és csapatát, a Nyikita gyermekkorát. Beszélt az akkor „filléres áron is jó irodalmat hozzáférhetővé tevő” Olcsó könyvtár-sorozatról is, majd így folytatta:

„Nagyon érdekes könyvélmény volt az 48-49-es szabadságharcról szóló, négykötetes, szép, díszes, képes kiadvány, amit nagyon sokszor nézegettünk gyerekkorunkban. Jóval a második világháború előtt adták ki.”

Legelső, meghatározó olvasmányélményéről a következőt mondta:

„Hazudnék, ha azt mondanám, tudom, melyik volt a legelső. De arra emlékszem, hogy volt egy kis gyerekkönyv, Gazdag Erzsébetnek a könyve. Ma is előttem van, az alakja, a színe. Mondókák, gyerekversek voltak benne. Gyerekkorom meghatározó könyvei még a Toldi, s a Hetvenhét magyar népmese.”

Aztán újból beszélt serdülőkorának olvasmányairól, Verne regényeiről, és az otthoni olvasmányokról is. „Nekünk odahaza olyan könyveink is voltak, amelyeket másutt nem lehetett olvasni, amikről nagyon hangosan még családon belül sem beszéltünk. Nyíró József csodaszép könyveit, az Erdélyi szépmíves cég szép köteteit ideológiai-politikai okokból nem tűrte meg a hatalom. A XX. század egyik legnagyobb magyar gondolkodójának, Hamvas Bélának A láthatatlan történet című művének eredeti kiadása is ott volt a polcon.” Ezt a könyvet tekinti Dr. Bölcskei Gusztáv az egyik legmeghatározóbbnak életében, s mint mondja: „...egészen más jellegű gondolkodás és világlátás szólt belőle, mint mondjuk a hivatalos, divatos, a kor által preferált művekből.” Majd említett egy másik könyvet is,

ami már Debrecenhez kötötte őt. „Mikor gimnazista voltam, a hatvanas években volt itt a Hatvan utcán egy városi könyvtár. Egy egészen kicsi kis könyvtár, ahol Szerb Antal A világirodalom története c. műve ott volt csak meg egész Debrecenben. Ki lehetett kölcsönözni, de akkor nagyon szigorú szabályok voltak. Én is kétszer kölcsönöztem ki és egy kis családi büszkeség is elfogott,, mivel az előző, aki kikölcsönözte a bátyám volt, három évvel azelőtt.” Azt hiszem, hogy a világról, a világra való nyitottságot, a gondolkodásnak a mikéntjét ezek a könyvek nagyon meghatározták. -foglalta össze az elhangzottakat egy mondatban a püspök úr. Fény derült arra is, hogy **kedvenc költői, írói** között ott találjuk Mikszáth Kálmánt, Krúdy Gyulát, világirodalmi tekintetben pedig Dosztojevszkijt.

„Igazából én azt gondolom -bár ez furcsán hangzik-, hogy csak a klasszikusok időszerűek. Karinthy mondása: „A régi görögök is ismerték a bőrt!” ismert gondolat. Minden a régi görögökkel kezdődött. Ha az ember Homéroszt olvas, akkor megtalálja az emberi lélektannak mitológiai nyelven elmondott nagy-nagy emberi kérdéseit, tragédiáit és sorsait. Azok ott mind megvannak, csak meg kell találni hozzá a kulcsot, és akkor az embernek hihetetlenül meggazdagszik a mai világról is a látása. És természetesen nem akarom elhallgatni, hogy mint református lelkésznek, a legidőszerűbb olvasmány nekem mindig a Biblia. Hiszen a Biblia hihetetlenül izgalmas könyvek tára. Tudjuk, hogy a Biblia nem egy könyv, maga a szó is azt jelenti, hogy könyvek; egy könyvtár, amely rengeteg-rengeteg meglepetéssel szolgál, és én ahhoz tartom magam, hogy református lelkészként az embernek két dolgot mindennap olvasnia kell. Az egyik a Biblia, a másik az aznapi újság. Ezt a kettőt együtt. Azért, mert a mi meggyőződésünk szerint a kettőnek köze van egymáshoz. Olvassuk az evangéliumban azt a történetet, hogy odamennek Jézushoz, és azt mondják, hogy valahol összedőlt egy torony, meghalt ennyi ember, meg Pilátus legyilkoltatta a zarándokokat. Ha lett volna televízió, meg rádió, akkor ez a főcím lett volna: Ki a felelős a torony összeomlásáért? Az építetöt előzetes letartóztatásba helyezték, kártérítést kell fizetni..... A reguláris hadsereg, az ideiglenesen itt állomásozó római légiók leverték az államellenes lázadást....stb.. A hírek odaérnek Jézushoz, és Jézus nem azt mondja, hogy „Ó, hagyjatok engem békén, én csak lelki dolgokkal foglalkozom!”, hanem ezekről az eseményekről is van véleménye. Az ember a Bibliát olvashatja úgy is, mint egy irodalmi alkotást, de a mindennapos Biblia-olvasás mai divatos szóval úgy mondanánk, hogy egyfajta meditációra alkalmas. A nagy izgalom és a nagy öröm mindig az a prédikációra való készülésnél is, hogy az ember szinte mindig ugyanarról a szövegrészről beszél minden karácsonykor, minden húsvétkor. S a már százszor olvasott, talán már sokszor megértett szöveg is hirtelen valami újat tud mondani.”

Megkérdeztem azt is, hogy **olvas-e irodalmi alkotásokat eredeti nyelven**. Megtudtam, hogy hamarabb olvasta Umberto Eco A rózsza neve című regényét németül, mint magyarul, s hogy igen jól beszél görögül és héberül. „Kosztolányi mondta talán, hogy minden fordítás, ferdítés. - idézte a püspök úr - . A legjobb szövegfordítás se tudja visszaadni azt a gazdagságot, amit egy kifejezés az eredeti közegében jelent.” Majd vissza is kanyarodtunk a Bibliához, s rögtön ismertetett is egy példát: „Ugye van a Teremtés, és a nő teremtéséről van szó, ott van a szent operáció leírva, hogy elaltatja az Isten Ádámot, és az oldalbordáját kiveszi, és azt megformálja. És amikor felébred Ádám, azt mondja, hogy "Ez most már csontomból való csont, testemből való test." Egyetlen fordítás sem tudja visszaadni azt a kifejezést, ami az eredeti szövegben van, nem is nagyon lehet.

Körülbelül az a jelenet, hogy látja maga előtt azt, akit még soha nem látott: „Ez az! Olyan, mint én, de mégsem én vagyok...”

Aztán újra szóba jöttek a nehéz diákévek: „Nagyon sok szakirodalom van németül, angolul, hollandul, franciául; ezeket kellett az embernek tanulni, ráadásul voltak nagyon kemény professzoraink, akik azt mondták, hogy minden hétre kell egy 5 oldalas szemináriumi dolgozatot írni. Az ember nem tudott mit tenni. A szakirodalom a könyvtárban volt! Németül és angolul. Így az ember nekiült, kiszótározta. Az elképzelhetetlen volt, hogy ne adjuk le a dolgozatunkat.”

Kérdésemre, **jut-e ideje kedvére olvasni**, "nem" volt a válasz.

„Ami a leginkább hiányzik, amióta ezt az egyházi tisztséget viselem, az a tanítás meg a tanulás. Mert ahhoz, hogy az ember tanítani tudjon, ahhoz tanulnia kell. Én 22 évig tanítottam itt a teológián, és az nagyon hiányzik...reggel, ahogy korosodom, egyre korábban kelek, akkor van egy kis csend, meg nyugalom az olvasáshoz. Azt próbálom még kihasználni, hogy elég sokat kell utazni, úgyszólván utazás közben, mondjuk egy 9 órás repülőúton lehet olvasni.”

Érdeklődve hallgattam a beszélgetés során, hogy a családjában mai napig megosztják egymással a családtagok az olvasmányélményeiket.

„Karácsonyra bárhol, bármerre járok, könyvet veszek, igyekszem úgy válogatni, hogy azoknak szóljon, akiknek hozom.

Szó esett még a mai fiatalok olvasási szokásairól, illetve könyvekhez való viszonyukról.

„Az ember hallja a mai híradásokat, riportokat. Elég riasztó kép tárul elénk. A fiatal diákok szűk rétege olvas csak. Én azt hiszem, hogy ez egy olyan jelenség, amelyen persze lehet háborogni, meg keseregni, de sokkal inkább azon kell elgondolkozni, hogy miért van így. Nem hiszem, hogy csak azok a hibásak, akik ma tizenéves korukban azt mondják, hogy hülyeség, hogy könyvet nem veszek a kezembe, mert minnek, inkább internetezek, inkább chatelek, és valami egészen más módon kommunikálok, és gyűjtöm az élményeket. A mostani fiatalok számára most nyilvánvalóan ezerszer több lehetőség van arra, hogy élményeket gyűjtsenek, mint mondjuk abban az időben, amikor én voltam gyerek. Ahhoz, hogy az embernek a fantáziája meglóduljon, ahhoz a könyv volt a legkézenfekvőbb adottság. Most ez sok minden miatt megváltozott. (...)Az embernek a fantáziáját és a magára hagyatkozását semmi nem tudja visszaadni. Élmény, amikor én magam képzelhetem el, hogy jelenik meg az, ami a könyvben le van írva. Ismerem a statisztikákat, és nem igaz az, hogy ezeket általánosítani lehet, de elég aggasztó tünet, hogy a mai fiatalok sokkal kevesebbet olvasnak.”

Bölcskei Gusztáv azt is elmondta, hogy legszívesebben hangoskönyveket hallgat vezetés közben, nagyon szereti őket.

„A hangoskönyv talán a mi kultúránkhoz, a református kultúrához még közelebb is áll, hiszen a református kultúrának és a református istentiszteletnek a középpontjában a hangzó igehirdetés és prédikáció van. Ez felel meg leginkább az ősi bibliai kultúrának. Az olvasás, mint olyan, az emberiség történetében elég fiatal jelenség, mert ugye a hívő zsidó ember nem olvassa a Szentírást, a Tórát, elmegy a zsinagógába és felolvassák neki. Hallja. Az írás, a Biblia szövegeinek a lejegyzése is egy jóval későbbi folyamat. Eredetileg az írás az Ószövetség embereinek csak arra kellett, hogyha elfelejtették a szöveget, akkor rápillantanak, és ha a mássalhangzókat látja, rögtön beugrik a szöveg. Nincsenek magánhangzók az eredeti héber kéziratokon. Aztán amikor később már olyanok is olvasták

ezeket a szövegeket, akik kívülről nem tudták, akkor vált szükségessé, hogy legyenek magánhangzók, amelyeket pontokkal meg vesszőkkel jelölik mind a mai napig a héberben. Ezért született az a legközkeletűbb félreértés - a magyar nyelvben is ismerjük ezt a kifejezést -, hogy Jehova. Ilyen héber szó nincs." Majd visszakanyarodtunk a hangoskönyvekhez.

...A hangoskönyvek szerintem nagyon jó dolgok. Van olyan lelkész kollégám, aki szinte teljesen megvakult cukorbetegség miatt. Rendszeresen küldök neki hangoskönyveket, az az egyetlen lehetőség a számára, hogy könyvekkel kerüljön kapcsolatba. De én is igen szívesen hallgatom utazás közben hangoskönyveket. De az elmúlt esztendőben talán a legtöbb CD, amit hallgattam az autózás közben, Cseh Tamás CD volt, és nemcsak a zene miatt, hanem a szövege miatt is. Bereményi Géza szövegei is egyfajta hangoskönyvek. Nemrég itt járt, s mondtam neki, hogyha letelik ez a püspöki tisztség, még 4 esztendő van hátra belőle, visszamegyek tanítani és szívesen csinálnék vele együtt egy szemináriumot ezeknek a szövegeknek az alapján, mert szerintem, amit ő a világról elmond, azon érdemes gondolkodni."

A kortárs irodalmat is szóba hoztam. Óvatosan kell bánni a kortárs művekkel, intett a püspök úr, mert nem biztos, hogy a saját korában mindenkit elismernek. Majd Weöres Sándort említette és a Három veréb hat szemmel című antológiáját, amely a magyar költészet zseniális, kevésbé ismert alkotásait gyűjti csokorba. „Egészen más érzés volt a rendszerváltozás előtt kortárs irodalmat olvasni, amikor az ember óhatatlanul megtanult a sorok között olvasni, s ez egyfajta intellektuális izgalmat is jelentett. Amikor a cenzúra, a túrés, a tiltás, a támogatás korszaka volt. A '80-as években, Lengyelországban, Varsóban például játszottak egy történelmi darabot, amelyik ezzel a mondattal fejeződött be (a XVIII. századi lengyel történelemben): „Az oroszok kezéből nem kell a szabadság!” Mindenki pontosan tudta, hogy mit is jelent. Ez a fajta politikai és kulturális összefonódás, izgalom egészen más volt akkor, amikor kellett egy olyan dekódolása mindennek, amit ha az ember kicsit vájt fülű, márpedig akkoriban sokan voltak vájt fülűek, akkor meghallott...”

Beszéltünk a bestsellerekről is, amelyek kapcsán egy újabb érdekes összefüggésre mutatott rá a bestsellerek és a vallás között:

„Óvatosabban beszélek ezekről a bestsellerekről. Nem úgy, hogy „felejtjük el”. Ki lehet mutatni, hogy a nagy sikerű bestseller-könyvekből készült filmekben rengeteg olyan motívum van, ami eredetileg vallásos kategória volt, teológiai kategória: a jó és a gonosz harca, a bűn, pokol, a megváltás, és így tovább. Kivándoroltak a teológiából, és önálló életet élnek. Hogyha az ember ezeket egy kicsit megvizsgálja, akkor nagyon izgalmas dolgokat tud bennük fölfedezni. Nyilván az emberek legtöbbje nem így nézi, nem így olvassa ezeket az alkotásokat, de a Harry Pottertől elkezdve sok mindenről lehetne beszélni itt.”

Azokra pedig, akik elvetik az ilyesmit, azt mondta: „Én azt gondolom, hogy ezekből is lehet tanulni, mert nincsen olyan könyv, amikből ne lehetne tanulni.”

Szó esett arról is, hogy manapság egyre inkább háttérbe szorulnak a klasszikus irodalmi alkotások. A püspök úr szerint ennek egyértelműen a szövegértési nehézségek az okai. A mai gyerekek számára például nehéz olvasmány Jókai.

„Hallottam a szülőktől, hogy elmentek nyári szünidőre, és a gyerek vitte magával Jókai valamelyik regényét. A szülőnek nem volt szabadsága, állandóan magyaráznia kellett, ez mit jelent, az mit jelent. Hihetetlenül nehéz, objektív akadály, hogy azt a nyelvet, a XIX.

század második felének a nyelvét a XXI. századi tizenéves fiatalember a legjobb akarattal sem érti meg. Segítségre van szüksége."

Ennek a komoly problémának a kiküszöböléséhez Bölcskei Gusztáv szerint jó tanárok és jó könyvek kellene.

„Ez nem divatos, meg modern, meg posztmodern, de énszerintem igenis vannak kötelező olvasmányok, van kötelező memoriter, amit kívülről meg kell tanulni. És nem megy úgy, hogy azt mondjuk, „na fiam, ha akarod, megtanulod, ha akarod nem”. Majd jönnek a tanulói jogok az ombudsmannál, hogy túl van terhelve a gyerek...stb. Vannak klasszikus megfogalmazások, amelyek hozzátartoznak egy kultúrához. Hogyha egy nép, egy európai nép, egy kárpát-medencei nép nem őrzi ezt a kultúrát, ezt más helyette nem fogja megőrizni. Erre pénzt, paripát, fegyvert kell fordítani, mert úgy sose ment, hogy azt mondták volna, mindenki azt tanuljon, amit akar. Kellenek megint csak azt mondom, jó tanárok, jó könyvek, és akkor reménykedhetünk."

Hatalmas élmény volt Bölcskei Gusztáv református püspök úrral riportot készíteni, és külön öröm volt számomra, hogy a riport végén Győri L. János: Egész Magyarországnak és Erdélyiségnek világító lámpása című könyvével ajándékozott meg püspök úr.

A riportot készítette Olexa Gergely 11. D osztályos tanuló